

Mateusz AMBROŻEK

Uniwersytet Jagielloński

GEOPOLITYCZNE I POLITYCZNE PRZESŁANKI „POLSKIEJ IDEI IMPERIALNEJ”

Abstrakt:

W manifestcie „Polską idea imperialna” opisano postulaty polskich konserwatystów w stosunku do polskiej polityki zagranicznej późnego Międzywojnia. Sytuacja międzynarodowa była dla Polski niekorzystna: otoczenie przez dwa totalitaryzmy przejawiające charakter ekspansjonistyczny wymuszało konieczność odpowiedzi gwarantującej zachowanie stanu posiadania. Tytułowy imperializm miał służyć obronie samej niepodległości. Utożsamianie go z chęcią ekspansji jest sprzeczne z przyjętą hierarchią celów. Warunkiem wytworzenia ducha imperialnego było wcześniejsze zagwarantowanie warunków bytowych, które – zdaniem twórców manifestu – były zagrożone. Opisywał on tylko stworzenie fundamentów państwa, nie zaś zasady jego działania w przyszłości. Manifest ten został omówiony z dwóch perspektyw: geopolitycznej i politycznej. W perspektywie geopolitycznej zbadano zgodność polityki zagranicznej postulowanej przez autorów manifestu z przesłankami geopolitycznymi. Analiza polityczna z kolei miała na celu krytyczną ocenę propozycji ustrojowych autorów manifestu.

Słowa kluczowe: myśl polityczna, geopolityka, imperializm, „Polska idea imperialna”.

Podstawowe założenia

Polska idea imperialna była wystąpieniem programowym pisma *Polityka* – dwutygodnika powstałego w marcu 1937 r. *Polityka* była kontynuatorką *Buntu Młodych* – gazety wydawanej od 1931 r. przez Jerzego Giedroycia¹, która była organem *Myśli Mocarstwowej*² – organizacji skupiającej młodzież akademicką

¹ Wszystkie numery obu czasopism można znaleźć w archiwum Biblioteki Jagiellońskiej.

² *Myśl Mocarstwowa* została powołana w 1926 r. jako *Akademicka Młodzież Zachowawcza*. Pierwszym komendantem tej organizacji został Rowmund Piłsudski, daleki krewny Józefa Piłsudskiego. Genezy *Myśli Mocarstwowej* należy szukać w okresie po zamachu majowym, kiedy to studenci wywodzący się z warstwy arystokratyczno-ziemiańskiej zaczęli wiązać

Ambrożek, M., 2018, Geopolityczne i polityczne przesłanki „Polskiej Idei Imperialnej”, Przegląd Geopolityczny, 23, s. 39-54.

o poglądach konserwatywnych, propaństwowych oraz imperialistycznych. Samo wystąpienie zostało ogłoszone drukiem w 1938 r. Składało się ono z sześciu części, które traktowały o zbliżonych do siebie zagadnieniach. Pierwsza część dotyczyła założeń ideowych, druga – pożądanego ustroju politycznego, trzecia mówiła o armii i polityce zagranicznej, czwarta traktowała o polityce mniejszościowej, piąta mówiła o problemie żydowskim, zaś szósta o polityce społeczno - gospodarczej. Całość opracował komitet redakcyjny, w skład którego wchodził Adolf Bocheński (polityka zagraniczna), Aleksander Bocheński (mniejszości), Stanisław Skwarczyński (rolnictwo) oraz Kazimierz Studentowicz, który opracował pozostałe zagadnienia oraz zredagował całość.³

Polska idea imperialna wyrażała konserwatywne i monarchistyczne stanowisko odnośnie ustroju politycznego. Przekładało się to na pole polityki zagranicznej, akcentując m.in. zasadę hierarchii państw wynikającą z ich aktualnego statusu na arenie międzynarodowej. Status ten był on wypadkową siły, która składała się z komponentu wewnętrznego (poziom rozwoju gospodarczego, wysoki przyrost naturalny zapewniający zastępowalność pokoleń, pokaźna siła militarna, stabilny system wewnętrzny, umiejętność mobilizacji społeczeństwa dla celów polityki państwowej, brak fermentów wewnętrznych) oraz zewnętrznego. Drugi komponent składał się nie tylko z możliwości narzucenia innym państwom własnej decyzji politycznej. Istotnym jego składnikiem był także relatywizm polityczny, o którym pisał Adolf Bocheński (2008). Przejawiał się on w stwierdzeniu, że *siła polityczna państwa jest odwrotnie proporcjonalna do siły państw ościennych*. Siła państwa mogła być wzmacniana także przez odpowiedni system sojuszy lub też niwelowana przez złe dobranie politycznych partnerów. W ten sposób państwo mogło zabezpieczyć się przed złą koniunkturą międzynarodową, którą uważano za naturalne prawo działania historii.

W ten sposób nierówność państw była uznawana za zjawisko naturalne, wynikające z dążenia jednych państw do potęgi przy słabnięciu innych. Problem, jaki tyczył się Polski w tym zakresie, to wiekowa nieumiejętność wykorzystywania koniunktur politycznych, która w dłuższej perspektywie czasowej sprowadzała na kraj nieszczęścia (Bocheński 1947, s. 7-25). Konieczną

nadzieje z dojściem Piłsudskiego do władzy. Głównymi postulatami tej organizacji było stworzenie silnego Państwa Polskiego ze stabilną strukturą polityczną, społeczną, administracyjną oraz ekonomiczną. Głównym zagrożeniem dla niezależnego bytu Polski miało być odwieczne położenie między Niemcami a Rosją, które warunkowało relacje polskiej polityki zagranicznej od powstania państwa w X wieku. Dopatrywano się także destrukcyjnych czynników w świadomości historycznej narodu polskiego oraz ideologii nacjonalistycznej. Zwłaszcza temu ostatniemu czynnikowi przeciwstawiano imperializm rozumiany jako przejaw zdrowia społeczeństwa, zdolnego do formułowania i realizacji celów politycznych (Tomczyk, 2007, 2008).

³ Strona Ośrodka Myśli Politycznej w Krakowie,

<http://www.omp.org.pl/stareomp/indexfbf1.html?module=subjects&func=viewpage&pageid=418> [dostęp: 21.05.2017 r.]

była zatem walka z odwiecznym polskim pojmowaniem polityki. Jej pierwszym krokiem było uświadomienie społeczeństwu realiów polityki zagranicznej. W położeniu geopolitycznym, w którym znajduje się Polska, może istnieć tylko naród wielki, będący w stanie przeciwstawić się wpływowi mocarstw ościennych. Jego głównym zadaniem jest stworzenie wału ochronnego przeciw naporowi idącemu równocześnie ze wschodu i zachodu. Powyższa teza stanowiła główny punkt politycznej refleksji Adolfa Bocheńskiego (1937). Myśl o konieczności stworzenia silnego oporu w okolicznościach nieprzychylniej koniunktury geopolitycznej miał doprowadzić do wyzwolenia w jednostkach siły państwowotwórczej, która powinna być skierowana do pracy nad dobrem wspólnym.

W *Polskiej idei imperialnej* spotykamy się z dwiema przeciwstawnymi tendencjami filozoficznymi. W sądach dotyczących polityki państwowej i zagranicznej autorzy manifestu posługują się pojęciami relatywistycznymi, subiektywistycznymi oraz deterministycznymi. Wynika to ze zmiennej struktury stosunków międzynarodowych. Oprócz stwierdzenia, że koniunktura międzynarodowa nie jest stała, imperialiści uważali, że wszelkie wytwory dyplomacji również nie mogą aspirować do miana jedynych i słusznych. W związku z tym odrzucano przekonanie o wiążącym charakterze prawa międzynarodowego. Co więcej, każde z państw może dowolnie interpretować przepisy traktatów, co stanowi przyczynek do kolejnych waśni i nieporozumień. Determinizm jest zaś charakterystyczny dla cyklu rozwoju politycznego państw. W momencie, kiedy jedno państwo zaczyna mieć przewagę nad innymi, uzyskuje ono początkowo przewagę psychologiczną, która jest niezbędna dla wygrania rywalizacji w początkowej fazie. Wysokie morale napędza czynniki polityczne i gospodarcze, wprowadzając dane państwo w okres prosperity (Ambrożek 2016, s. 49-54).

Z drugiej strony w myśli konserwatystów-państwowców obecne są typowe dla doktryny konserwatywnej wezwania do autorytetu, hierarchii oraz roztropności. Pojęcie autorytetu jest używane nie tylko w kontekście organizacji ustroju politycznego, połączonej z przyznaniem przewagi władzy wykonawczej nad ustawodawczą. Autorytetem politycznym dla społeczeństwa mają być także politycy. W tym bierze swój początek przekonanie o negatywnym wpływie presji społecznej na kształtowanie polityki zagranicznej. Logicznym wnioskiem wynikającym z angażowania sił społecznych może być uzależnienie dyplomacji od sympatii społecznych. Wówczas zapomina się o interesach politycznych lub możliwych kombinacjach wpływających na zwiększenie własnego potencjału politycznego.⁴

⁴ W polityce zagranicznej spotykamy się z ciągłymi dążeniami do podporządkowania jej woli stronnictw i zmiennej opinii publicznej, mimo to że wpływ obu tych czynników na bieżące zagadnienia polityki zagranicznej może być i zazwyczaj jest wybitnie szkodliwy. Zob. Polska idea..., s. 18. Osobno poruszył te zagadnienia także Adolf Bocheński (1928).

Hierarchizm wiązał się z przewagą władzy wykonawczej nad ustawodawczą. Autorzy *Idei imperialnej* dodawali do tego wpływ czynnika eksperckiego przy ustalaniu składu parlamentu. Mieli w nim miejsce znaleźć także osoby zajmujące się zawodowo polityką zagraniczną, zdolne do opracowania strategii politycznej. Oprócz tego hierarchizm miał podłoże ściśle doktrynalne – uważano, że sprawne państwo występuje wtedy, kiedy każdy obywatel sprawuje funkcje, które są dla niego najbardziej odpowiednie. W ten sposób nie tylko sam się doskonali, ale także dostarcza innym owoców własnej pracy, dzięki czemu mechanizm polityczno-społeczny może funkcjonować efektywnie.⁵

W *Idei imperialnej* jest obecne także odwołanie do posłannictwa dziejowego Polski oraz obowiązków obywateli wobec własnej ojczyzny. Pierwszy czynnik jest rozumiany inaczej niż w mesjanizmie. Misję dziejową rozumiano jako realizację właściwej polityki zagranicznej, która uchroniłaby Polskę przed kolejną katastrofą dziejową. Obowiązkowość zaś była pochodną moralności, która obok etyki katolickiej miała stanowić ideowy fundament dla polskiego patrioty. Silny nacisk na te wartości był uzasadniony koniecznością tworzenia blokady wobec pojawiających się tendencji liberalnych oraz socjalistycznych, które przedkładały interes jednostki i klasy społecznej nad interes ogólny. Bez zdolności do poświęcenia i woli pracy nad sobą jednostka istnieje tylko dla samego siebie, pasożytując na innych, samemu od siebie nie dając nic (*Polska idea...*, s. 8-9).

Perspektywa geopolityczna

Zmiana pozycji Polski na arenie międzynarodowej wpłynęłaby na układ sił w Europie. Pojawiłoby się państwo, które swoim potencjałem ogólnym zaczęłoby równoważyć wpływy Niemiec oraz Rosji. Bardzo prawdopodobnym byłoby wówczas również zacieśnienie stosunków z Francją, która zgodnie z prowadzoną przez siebie polityką okrażania Niemiec, utrzymywałaby politycznego partnera na wschodniej granicy Rzeszy (*Polska idea...*, s. 31). Można zatem stwierdzić, że pomysły autorów *Polskiej idei imperialnej* nie dotyczyły jedynie zmiany w stosunkach międzypaństwowych, lecz należało je wpisać w szerszy kontekst przemian ładu międzynarodowego. Zgodnie z klasyczną definicją geopolityki (Moczulski, 1999, s. 35) logiczne wydaje się stwierdzenie o geopolitycznej konotacji wizji zawartej w *Polskiej idei imperialnej*.

Warto zauważyć, że twórcy manifestu nie obserwowali rzeczywistości z perspektywy geopolitycznej. Dla nich podstawową przesłanką działania politycznego były wymogi racji stanu motywowane bieżącą sytuacją polityczną,

⁵ W powyższym stwierdzeniu można dopatrywać się pochodnych platońskiej koncepcji sprawiedliwości (Platon, 2006; *Polska idea...*, s. 18).

Ambrożek, M., 2018, Geopolityczne i polityczne przesłanki „Polskiej Idei Imperialnej”, Przegląd Geopolityczny, 23, s. 39-54.

wynikającą z analizy posunięć poszczególnych państw⁶ oraz – w przypadku Związku Radzieckiego – także stwierdzenie specjalnego rodzaju wrogości skierowanego w kierunku Polski. Wynikał on m.in. z przyjęcia klasowego modelu percepcji rzeczywistości społecznej oraz obrazu Polski jako historycznego wroga, z którym staczano w przeszłości batalie o dominację w Europie Wschodniej (Ekes, 2008; Głębocki 2000; Nowak 2016; *Rosja w polskiej...*, 2013).

Skutki wspomnianych zmian byłyby jednak wybitnie geopolityczne, co wynika z obecności determinizmu w manifeście.⁷ Przejawia się on w przekonaniu, że polityka państwa jest wypadkową położenia i warunków geograficznych. Dzięki danemu umiejscowieniu zwraca się uwagę na najistotniejsze kierunki polityki, którymi są najczęściej relacje z państwami ościennymi.⁸ To one wyznaczają w głównej mierze posunięcia, które mają zapewnić bezpieczeństwo zewnętrzne. W tym kontekście warto poczynić także pewną obserwację – im mniejsze państwo, tym mniejszy krąg państw istotnych dla prowadzenia polityki. Wraz ze wzrostem pozycji danego kraju, która jest rezultatem pomnażania potencjału ogólnego, terytorium, własnych ambicji oraz roli w lądzie międzynarodowym, krąg państw istotnych dla polityki zagranicznej poszerza się. Ostatnim ogniwem tego procesu jest osiągnięcie przez dane państwo statusu mocarstwa globalnego, którego powiązania z innymi państwami powinny być pełne oraz stale, by móc utrzymać stałą sytuację międzynarodową.

W przypadku manifestu emanacją determinizmu geograficznego jest wizja Polski jako sukcesorki dziedzictwa Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Analiza historyczna rozwoju dziejów, która jest pomocna przy zastosowaniu zasad deterministycznych, pozwala wyodrębnić podobne kierunki rozwoju polityki państwa. W przypadku Polski podstawowym kierunkiem ekspansji terytorialnej oraz rozprzestrzeniania się żywiołu polskiego już od czasów Bolesława Chrobrego był wschód. Pierwszy król Polski zdawał sobie sprawę z posiadania za zachodnią oraz południową granicą swojego władztwa dobrze

⁶ Świadczy o tym częste posługiwanie się analogiami historycznymi w tekście *Polskiej idei imperialnej* oraz w książkach głównego twórcy programu polityki zagranicznej Adolfa Bocheńskiego (2008, s. 271-272).

⁷ Według definicji Rudolfa Kjellena (2015) determinizm jest to pogląd filozoficzno-naukowy uznający warunki geograficzne za główny, bądź nawet jedyny czynnik rozwoju społecznego i kulturalnego.

⁸ W podobnej formie wypowiadał się inny konserwatywny publicysta Międzywojnia, Stanisław Cat-Mackiewicz (2012), który pisał, że *siła danego państwa jest odwrotnie proporcjonalna do siły państw ościennych*. Wynika stąd, że w interesie państwa jest posiadanie słabego otoczenia międzynarodowego. Podobne wnioski zawarto w *Polskiej idei imperialnej*. Czytamy tam, że *musimy za wszelką cenę przeciwdziałać tworzeniu się na naszych granicach takiego układu sił, który by mógł stać się dla nas śmiertelnie niebezpieczny. (...) podstawowym założeniem polskiej racji stanu musi być dążenie do wytworzenia na naszych granicach jak największej ilości małych państw (Polska idea..., s. 29).*

rozwiniętego organizmu polityczno-państwowego. W związku z tym dla zagwarantowania bezpieczeństwa konieczna była ekspansja terytorialna, a jedynym jej kierunkiem pozostawał wschód, który był wówczas zamieszkały przez słabo zorganizowane plemiona słowiańskie (Moczulski, op.cit. s. 128-145). Twórcy *Polskiej idei imperialnej* w pełni zaakceptowali tę wizję, co ułatwiała obecność Związku Radzieckiego jako podstawowego antagonisty Polski. Posiadając jednego, jasnego i konkretnego wroga, przekaz polityczny środowiska *Polityki* mógł być dosadnie formułowany i kierowany do społeczeństwa. To zadanie ułatwiał ogląd sytuacji w ZSRR, gdzie prezentowano Polskę jako kraj ekspansywny, sprzeciwiający się zaprowadzeniu ustroju głoszącego konieczność wyzwolenia ludu spod ucisku „polskich panów”.

Jednakże w manifeście pojawiają się także elementy obce koncepcji determinizmu geograficznego. Zgodnie z *Polską ideą imperialną* istnieje możliwość swobodnego kreowania otoczenia politycznego Polski na wschodzie w przypadku pokonania Związku Radzieckiego. Wyrwanie spod radzieckiego panowania wschodniej Białorusi oraz Ukrainy naddnieprzańskiej miało przyczynić się do osłabienia ZSRR i wyparcia go z części terytoriów (Bocheński 1937, s. 67-69). Konsekwencją tychże działań byłaby dekompozycja władzy politycznej w ZSRR, polegająca na uświadomieniu przez obywateli słabości mechanizmów regulujących sferę publiczną, w tym kwestie bezpieczeństwa. Przykładając powyższą miarę interpretacyjną do doświadczenia politycznego Rosji – państwa, w którym niezbędna jest centralizacja władzy politycznej – rozpad władzy musiał oznaczać także dekompozycję państwa i rozpad na szereg państw etnicznych. W ten sposób Polska miała wyrwać się spod dominacji Rosji w Europie Wschodniej, trwającej od XVII w., co oznaczałoby powrót do supremacji Polski. Ponadto, logiczną konsekwencją wzrostu pozycji Polski miało być zneutralizowanie zagrożenia ekspansji niemieckiej poprzez zrównanie potencjałów państw.⁹

Na podstawie analizy *Polskiej idei imperialnej* warto wyciągnąć jeden wniosek czysto psychologiczny. Przekształcenie środowiska międzynarodowego polegające na radykalnym osłabieniu pozycji Rosji, zrównania statusu Niemiec i Polski, oraz utwierdzenie przymierza między Paryżem a Warszawą, miało

⁹ Co ciekawe, ten wątek bywał poruszany enigmatycznie. w związku z tym trudno ustalić, dzięki czemu dokonałoby się zwiększenie możliwości politycznych Polski na arenie międzynarodowej. Poszerzenie terytorium jest tylko jedną z możliwości powiększenia potencjału ogólnego. Wydaje się, że publicyści *Polityki* absolutyzowali kwestię zasięgu terytorialnego państwa oraz silnej władzy, mającej spinać rozproszone terytoria. Po okresie rewolucji przemysłowej oraz przekształceń świadomościowych w XVIII w. zaczęły liczyć się także m.in. produkcja przemysłowa oraz odpowiednie administrowanie. Problematycznym byłoby także natychmiastowe, zdaniem twórców manifestu, zespolenie Polaków, Białorusinów i Ukraińców w jednym społeczeństwie. Wielu badaczy podnosi, że ten punkt mógł stanowić o słabości koncepcji, która w otoczeniu powoli pojawiających się państw narodowych była anachroniczna.

służyć zapobieżeniu ewentualnemu porozumieniu między Niemcami a Rosją. W związku z tym Niemcy musiałyby zrezygnować ze swojej ekspansjonistycznej polityki. Analiza historycznych układów sił pokazuje, że ekspansja niemiecka mogła dokonywać się pod warunkiem zabezpieczenia wschodniej granicy państwa, co stanowiło asumpt do porozumienia się z Rosją (tak, jak m.in. podczas wojny francusko-pruskiej) lub włączenia jej w realizację własnych planów (vide okres rozbiorów Polski oraz pakt Ribbentrop-Mołotow) (Szeremietiew 2015, s. 8-14). Postępujące osamotnienie Niemiec w Europie w warunkach sojuszu polsko-francuskiego wymusiłoby konieczność porozumienia się z Polską, dzięki czemu zapanowałby pokój w tej części Europy. Powyższa analiza prowadzi do wizji ładu międzynarodowego opartego o równorzędne podmioty, z których żaden nie uzyskuje dominującej pozycji. Pojawiłby się zatem układ wielobiegunowy ze względnie ukształtowanymi relacjami wzajemnie hamującymi ekspansywne dążenia państw.¹⁰

Analiza układu sił wykreowanego po polskiej ekspansji w kierunku wschodnim pokazuje optymizm twórców *Polskiej idei imperialnej*. Wydaje się, że zapomnieli oni na koniec swoich rozważań zauważyć jednej kwestii. Tetrarchia Niemcy-Polska-Francja-Wielka Brytania nie byłaby projektem obowiązującym nieustannie. Owa konfiguracja byłaby w stanie trwać jedynie do przesilenia politycznego powodującego wzrost pozycji jednego z tych państw. W analizie tej brakuje zatem konkretnych wytycznych dla działania państwa po dokonaniu przekształceń ładu regionalnego, które pozwoliłyby podtrzymać wysoką pozycję Polski jako podmiotu polityki międzynarodowej.

Wydaje się, że naturalnym postulatem działania Polski w przypadku powiększenia jej stanu posiadania jest samonapędzający się imperializm. Granice powstałego wówczas państwa byłyby zbyt rozciągnięte w relacji do całości terytorium. Nadal istniałby niekorzystny dla Polski wyłom Prus Wschodnich, który umożliwiałby niemiecką penetrację w przypadku ekspansji, a także brak naturalnych granic poza Karpatami na południu oraz Polesiem na wschodzie. Z perspektywy polskiej koniecznym byłoby zlikwidowanie wyłomu w Prusach oraz oparcie Polski o granice naturalne.¹¹ W sytuacji istnienia powyższych defektów terytorialnych Polsce groziło otoczenie przez inne kraje mogące blokować ekspansję. Ponadto opieranie swojej polityki na ciągłym wchłanianiu terytoriów oraz nowych mas ludności musiałoby wpływać dezintegrująco na władzę polityczną. W krótkim czasie przybyłaby znaczna liczba terytoriów oraz ludności, która mogłaby stanowić źródło fermentu politycznego. Co więcej,

¹⁰ Powstałaby zatem typowa dla realistycznego spojrzenia na stosunki międzynarodowe sytuacja względnej „równowagi sił”, która zagwarantowałaby stabilność stosunków międzynarodowych do okresu kolejnego przesilenia politycznego (zob. Paruch, Trembicka, 1996).

¹¹ Koncepcje mówiące o oparciu zachodniej granicy Polski na Odrze przy jednoczesnym zachowaniu Kresów Wschodnich znane były podczas II wojny światowej (Muszyński, 2000, ss. 65 – 69), ale także istniały przed wojną (por. Smoleński, 2014), przyp. red.

niesprzyjający klimat ideologiczny – wszechobecny nacjonalizm, zasada samostanowienia – nie pozwalają domniemywać, by taki scenariusz mógł być stałym imperatywem działania władz polskich.

W związku z tym, podstawowym problemem wynikającym z analizy *Polskiej idei* jest trudność przewidzenia długofalowych skutków prowadzenia polityki proponowanej przez autorów manifestu. Na pewno doszłoby do zaburzenia kontynentalnej równowagi sił, ponieważ do równoważących się Niemiec i Francji należałoby dodać Polskę, która potencjalowo mogłaby nawet zrównać się z tymi państwami. Do tego dochodzi kwestia marginalizacji znaczenia politycznego Rosji. W dłuższej perspektywie rodziłoby to nowe problemy, których nie sposób przewidzieć ze względu na dużą ilość zmiennych zależnych i liczne sprzężenia zwrotne między decyzjami politycznymi a reakcjami środowiska międzynarodowego. Widać jednak wyraźnie, że autorzy manifestu nie posiadali dłuższego planu działania w przypadku realizacji ich koncepcji. Być może liczone na to, że całości postulatów nie da się zrealizować. Skupiono się zatem na zagadnieniach węzłowych, tj. relacjach z Niemcami, podkreśleniem roli Francji oraz zwracania uwagi na politykę Rosji.¹²

Podsumowując, widać dużą spójność tez zawartych w tekście manifestu z podstawowymi kategoriami geopolitycznymi. Nauka o „zmiennych układach sił na nieziennej przestrzeni” odgrywa rolę matrycy, która służy weryfikacji koncepcji autorów *Polskiej idei imperialnej* przez pryzmat pojęć geopolitycznych dopasowanych do wymagań sytuacji. Koncepcja ta uwzględnia relacje z państwami ościennymi jako determinujące politykę zagraniczną państwa i obdarza specjalną estymą kategorie siły i interesów, mające stanowić podstawę wszelkiej polityki zagranicznej. Dodatkowo można znaleźć w manifestie analizy położenia państw z perspektywy historycznej wraz z kwestią zmienności siły politycznej jako trwałego imperatywu działania historii. Podstawowym problemem jest jednak program działania w przypadku realizacji koncepcji, który jest mglisty oraz popada w atmosferę finalizmu.

Potencjalna implementacja wizji a problemy polityczne

Wizje rozwiązań poszczególnych problemów politycznych nie zawsze muszą przystawać do stanowisk decydentów. Wyniki naukowych ekspertyz nie zawsze znajdują zastosowanie w rozwiązaniach stosowanych w praktyce. Stwierdzenie zgodności wizji zawartej w *Polskiej idei imperialnej* z matrycą geopolityczną nie stanowiło o sile tej koncepcji i jej przełożeniu na decyzje polityczne. Proces przebiegający od sformułowania koncepcji do jej wejścia w życie zależy bowiem od wielu czynników. Poniższa analiza obejmuje cztery części, w których przedstawione zostaną problemy realizacji konceptu autorów *Polskiej idei imperialnej* związane z przedsięwzięciami ośrodka decyzyjnego, analizą

¹² Pogląd ten wydaje się potwierdzać późna publikacja manifestu. Autorzy musieli zdawać sobie sprawę z niemożności szybkiej rewizji ładu po traktacie ryskim.

procesu decyzyjnego, przesłankami poszczególnych decyzji politycznych oraz problemami związanymi z implementacją.

Podstawowym problemem jest wykreowanie specyficznego sposobu pojmowania Polski na arenie międzynarodowej. Polska perspektywa pełna była wówczas analogii historycznych ujmowanych w kategorii relacji między państwami o szczególnej więzi. Głównymi odnośnikami tej relacji była Francja oraz Węgry, w mniejszym stopniu także Wielka Brytania. Specyficzna estyma, którą obdarzano państwa leżące daleko od granic Polski pozwoliła nabrać przekonania o ich specyficznej więzi z Polską i służyła wykreowaniu stereotypu państw idealnych, niezmagających się z problemami politycznymi.¹³ Niewątpliwie dużą rolę odegrało tu doświadczenie historyczne Polski jako państwa, które na przestrzeni dziejów przestawało być podmiotem rywalizacji międzynarodowej, spadając w randze do przedmiotu polityki.¹⁴ Niemniej jednak, przyjęcie optyki „przyjaźni politycznej” spowodowało kategoryzację państw w polskiej świadomości na kraje „przyjazne” i „nieprzyjazne”. Do tych drugich zaliczano państwa ościenne: Niemcy oraz Związek Radziecki.¹⁵ Przyjęcie tego podziału pozwalało nadawać polityce symbolikę walki dobra ze złem. Świadomość polska, pełna doświadczeń wynikających ze znajdowania się w stanie podległości wobec państw „złych”, upatrywała politykę jako podstawowe narzędzie do odsuwania od siebie zagrożeń. Czyniono to najczęściej poprzez formalną partycypację w części ładu kontynentalnego wykreowanego przez państwa „dobre” oraz próbę konstruowania bieżących sojuszy politycznych w przekonaniu o wspólnocie interesów z tymi właśnie państwami.

Oczywistą konsekwencją przyjętego stanowiska było specyficzne rozumienie czynników stanowiących podstawy procesu politycznego. Implikowało ono m.in. zasadę samostanowienia narodów, znajdującą swoją emanację w koncepcji prometeizmu. Inną zasadą była formalna równość państw na arenie międzynarodowej, przy pominięciu ich siły, położenia i interesów.

¹³ Powstało wiele publikacji opisujących specyficzne umiejscowienie Polski na mapie charakterów narodowych, pokazujących sprzeczność cech między Polakami a najbliższymi sąsiadami (Lewandowski, 2008).

¹⁴ Historycy wyróżniają linearną tendencję wzrostu znaczenia Polski na arenie międzynarodowej, która utrzymywała się do ugody perejasławskiej i do przeciągnięcia sympatii Kozaków na stronę rosyjską, dzięki czemu poczęły nawarstwiać się problemy wewnętrzne skutkujące upadkiem znaczenia Polski. Momentem przejścia Polski z kategorii podmiotu do przedmiotu miał być rok 1709, kiedy to podczas III wojny północnej Polska została materialnie wyniszczona i poddana pod jurysdykcję Saksonii (Halecki, Sobieski, Krajewski, Konopczyński, 1923; Konopczyński, 1936).

¹⁵ w tym przypadku uwidacznia się problem nieprzystosowania świadomości politycznej Polaków do geopolityki. Jeżeli przyjmiemy, że według geopolityki klasycznej państwa ościenne są głównymi zwornikami decyzji politycznej, to świadomość polska jest antygeopolityczna, bowiem relacje wynikające z własnej historii i sympatii stają się dominujące i marginalizują obiektywne czynniki polityczne, takie jak siła i przestrzeń.

W aspekcie materialnym miało się to sprowadzać do marginalizacji wpływu politycznego państw „złych” dzięki ich zdominowaniu przez państwa dobre. Miało się to odbywać nie tylko za pomocą siły politycznej ale także moralnej delegitymizacji. Końcowym produktem tejże specyficznej relacji miało być zapanowanie na świecie stanu „wiecznego pokoju”.

Nie ulega wątpliwości, że przedstawiona wyżej wizja polityczna nosi znamiona finalizmu. Zgodnie z nią polityka rozumiana jako antagonizm między dwiema grupami, podbudowany emocjonalnie – zaniknie, a w interesie wszystkich państw będzie utrzymanie stałego pokoju.¹⁶ Polityka sprowadzi się wówczas do administrowania terytorium oraz zaspokajania potrzeb ludzkich. W kontekście bezpieczeństwa międzynarodowego, warto zwrócić uwagę na pragnienie wyeliminowania jakichkolwiek interakcji międzypaństwowych innych od przyjaznych relacji i odbywających się dzięki nim transakcji.¹⁷

Wielu autorów doszukuje się specyficznego trybu analiz wypadków politycznych w odmiennych postawach ideowych społeczeństwa polskiego w zakresie ustroju. Wymienia się w tym miejscu głównie republikanizm oraz preponderancję praw i wolności obywatelskich nad bezpieczeństwem państwa. Przewaga tego pierwszego czynnika spowodowała, że głównym zadaniem istnienia państwa był nie nacisk na zagwarantowanie bezpieczeństwa, ale umożliwienie realizacji jednostce, wobec czego dokonała się zmiana funkcji państwa. Koncepcja „złotej wolności” w połączeniu z wykreowanym pod koniec XVI w. sarmatyzmem absolutyzującym dodatkowo rolę szlachty jako narodu i wyodrębnienia go z innych *ethnosów* w Europie przyczyniła się do wykreowania swoistej megalomanii narodowej, także w dziedzinie polityki (Jasienica 1967). Ponadto, niemożność oddziaływania na politykę jako odrębny podmiot w okresie zaborów wpłynął na niezrozumienie przez społeczeństwo mechanizmów realizacji polityki międzynarodowej. Doprowadziło to do wykształcenia się mechanizmu nieustannej opozycji do władzy, który przynosił złe skutki w momencie posiadania własnego państwa. Komunikacja polityczna została praktycznie uniemożliwiona, ponieważ niemożność ustalenia wspólnej agendy polityki zagranicznej dzięki stanowisku ciągłej opozycji stawało się trwałym sposobem na funkcjonowanie w obrębie systemu rządów (w przypadku

¹⁶ Opisany powyżej system bezpieczeństwa zbiorowego jest wzorowany na idei „wiecznego pokoju” Immanuela Kanta, który uważał, że wyeliminowanie instrumentów odpowiadających za zagwarantowanie bezpieczeństwa państwa po uprzednim wyeliminowaniu w obrębie społeczeństwa nastrojów militarystycznych doprowadzi do wytworzenia sytuacji, w której siła militarno-polityczna przestanie być głównym realizatorem woli politycznej (Kant, 1995; por. też A. Klonek, *Idea wieczystego pokoju*, Portal Instytutu Geopolityki, <http://geopolityka.net/idea-wieczystego-pokoju-czesc-i/>, <http://geopolityka.net/idea-wieczystego-pokoju/>).

¹⁷ W tym podejściu politykę sprowadza się głównie do stanowiska postbehawioralnego mówiącego o tym, że polityka jest głównie zmniejszaniem dysproporcji pomiędzy poszczególnymi jednostkami i grupami społecznymi oraz intensyfikacją partycypacji obywateli w życiu publicznym (Antoszewski, 1999, s. 134 – 135).

polityków) lub też w społeczeństwie (w przypadku obywateli). Wytwarzały się w ten sposób praktyki, które petryfikowały podziały społeczno-ideologiczne, gruntownie uniemożliwiając samą skłonność do kompromisu.

Patrząc na potencjalny plan polskiej ekspansji długofalowo, należy zauważyć, że Polska była nieprzygotowana do prowadzenia ofensywy. Po części wynikało to z opierania się na istniejących sojuszach z Francją i, w późniejszym czasie, z Wielką Brytanią. Optyka otoczenia międzynarodowego była uzależniona od tych dwóch państw, które uważano za gwaranta niepodległości Polski nawet w momencie przesilenia stosunków międzynarodowych. Wykładnią tego sposobu myślenia było przyjęcie defensywnej postawy wojska. Warto zauważyć, że w długiej perspektywie uważano, że zagrożeniem dla istnienia Państwa Polskiego może być tylko Związek Radziecki¹⁸. Posiłkowano się w głównej mierze przeświadczeniem o ekspansywnym charakterze polityki sowieckiej oraz doświadczeniem walk z wojny 1920 r. Warto zatem zwrócić uwagę na niedostrzeżenie zagrożenia ze strony Niemiec. W myśl przyjętej przez polskich decydentów wykładni stosunków międzynarodowych pod koniec Międzywojnia takie postawienie sprawy wydaje się logiczne, ponieważ uważano, że sojusz polsko-francuski skutecznie blokuje Niemcom drogę ekspansji. Brak realizacji tego sojuszu wynikał głównie z proradzieckiej orientacji Francji pod koniec lat 30., co ujawniło się w koncepcji tzw. frontów ludowych¹⁹, niewielkiego militarneho potencjału Polski, nastrojów pacyfistycznych w społeczeństwie francuskim oraz braku świadomości francuskich elit, które bały podjąć się walkę z Niemcami.²⁰ Oczywistym problemem wydają się także braki w modernizacji wojska oraz nieprzystosowanie gospodarki polskiej do dostarczania sprzętu wojskowego.²¹

¹⁸ Autor ma tutaj na myśli plan operacyjny „Wschód”, do którego opracowania przystąpiono w 1935 r. Był on wynikiem prac polskich wojskowych przez cały okres II RP (Szubański, 1994).

¹⁹ Front Ludowy - określenie koalicji tworzonych w latach 1935-1938 (po VII Kongresie Kominternu) przez partie komunistyczne z partiami socjalistycznymi i socjaldemokratycznymi, będących reakcją na przejęcie władzy w Republice Weimarskiej przez NSDAP i ekspansję ruchów faszystowskich w Europie. Logicznym zatem stawało się zbliżanie państw rządzonych przez partie lewicowe do ZSRR (Łepkowski, 1973, s. 101).

²⁰ Klasycznym przykładem jest niechęć Francuzów wobec konceptu wojny prewencyjnej wysuniętej przez marszałka Piłsudskiego bezpośrednio po zwycięstwie Hitlera. To, co później okazało się logiczne, zostało odrzucone przez polityków francuskich. Sytuacja, jaka wytworzyła się wówczas między Polską i Francją a Niemcami stanowi przykład „relacji między państwem środkowym a państwami ościennymi” Moczulskiego, gdzie państwem środkowym są Niemcy, zaś ościennymi – Polska i Francja, których potencjał ogólny jest większy od niemieckiego. Odmierna percepcja wydarzeń na arenie międzynarodowej i niechęć do wojny przyczyniły się do bierności Paryża w neutralizowaniu zagrożenia niemieckiego (Moczulski, *dz. cyt.*, s. 35).

²¹ Warto odnieść się do krytycznych słów Ignacego Matuszewskiego publikowanych na łamach wileńskiego dziennika „Słowo”, w którym pisał o konieczności zmotoryzowania polskiej armii (Matuszewski, 1952; Moczulski, 2009).

Jedynym elementem z powyższych czterech, wyżej wymienionych przez autora, który jest konieczny do transpozycji określonej wizji politycznej do społeczeństwa i tym samym uczynienia jej funkcjonalną był rozbudowany aparat propagandowy.²² Autorytarny reżim mógł dobrowolnie wpływać na publikacje materiałów prasowych dzięki cenzurze służącej usuwaniu negatywnych wypowiedzi. Co więcej, wykreowanie kultu marszałka Rydza-Śmigłego wraz z podkreśleniem jego umiejętności wpłynęło na psychologiczne podbudowanie społeczeństwa, utwierdzając go w przekonaniu o jego mocy (Kaszuba, 2004; Jędruszczak, Jędruszczak 1970; Mirowicz 1988). Obecność tego jednego elementu jest jednak niewystarczająca. Na podstawie odpowiedniej propagandy można stworzyć zaledwie matrycę pojęciową, dzięki której społeczeństwo może rozumieć określone posunięcia polityczne lub próbować wpływać na jego zachowanie. Jest to element spinający element komunikowania politycznego, ponieważ może on się pojawić tylko w momencie realizowania wizji politycznej oraz pojawienia się chęci przekonania społeczeństwa co do jego prawidłowości. Powinien on zatem stanowić zwieńczenie, a nie podstawę prowadzenia polityki.

Podsumowując należy stwierdzić, że to, co wydaje się zgodne z podstawowymi wykładnikami teoretyczno-politycznymi nie musi zostać realizowane w kontekście nawarstwienia się interesów politycznych różnych grup partycypujących we władzy politycznej. Dodatkowo dochodzą także inne kwestie – mentalnościowe, historyczne, kulturowe – które często dominują nad bieżącymi wymogami racji stanu, wskutek czego interes polityczny staje się inaczej definiowany. Ten problem – problem z właściwym odczytaniem wymogów płynących ze zmiany w środowisku międzynarodowym – był najczęstszą przyczyną upadku państw w erze nowożytnej oraz w XIX wieku, kiedy to kształtowanie się społeczeństw podług wykładników teorii protonacjonalistycznych doprowadzało do wykształcenia się zwartych grup etniczno-politycznych, które nie były w stanie wytworzyć struktur politycznych pozostających od nich w zależności.²³

²² Ważną inicjatywą w tym zakresie był dekret prasowy Prezydenta z 1938 r., w którym rozszerzono uprawnienia władz administracyjnych wobec prasy. Na jego podstawie wprowadzono także wysokie kary, których zastosowanie najczęściej kończyło się upadkiem danego pisma. Powyższy dekret rozszerzono wprowadzonym w listopadzie tego samego roku rozporządzeniem o ochronie interesów państwa. Por. Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 21 listopada 1938 r. - Prawo prasowe (Dz.U. 1938 nr 89 poz. 608); Dekret Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 listopada 1938 r. o ochronie niektórych interesów Państwa (Dz.U. 1938 nr 91 poz. 623).

²³ Do tego stwierdzenia sprowadza się teza tzw. krakowskiej szkoły historycznej, która w odniesieniu do konkretnego przypadku – rozbiórów Polski w XVIII w. – opisywała mechanizm niekompatybilności instytucji politycznych wobec zmieniającej się sytuacji politycznej. Według autorów tej szkoły – zwłaszcza Waleriana Kalinki, Józefa Szujskiego oraz Michała Bobrzyńskiego – prawidłowe odczytanie problemów politycznych państwa polegające na utożsamieniu wszystkich problemów wewnętrznych z anarchią polityczną

Podsumowanie

Analiza położenia Polski pod koniec lat 30 XX w. pokazuje, że wpadła ona w pułapkę determinizmu politycznego. Podstawowy element wczesnych teorii geopolitycznych, okazał się typowym czynnikiem analitycznym w przypadku poszukiwania w wydarzeniach minionych alternatyw dla polityki państwa. Bardzo często powielanie pewnego utartego schematu działania może okazać się błędne. Tworzenie sojuszy podług konwenansów świadomościowych polskiego społeczeństwa – czyli orientacja na Wielką Brytanię i Francję już od XIX wieku – okazało się zgubnym, ponieważ w pierwszej chwili należało dokonać neutralizacji zagrożenia niemieckiego i radzieckiego. Tę błędną koncepcję afirmowała także opinia publiczna, co przy warunku potencjalnej zmiany sojuszy odbiłoby się niekorzystnie na wizerunku władz.

Wielu historyków podkreśla także brak odpowiedniej świadomości politycznej władz. Ówczesny obóz rządzący podzielał pewne naleciałości polityczne z okresu zaborów, a także i wojny światowej, co też odbiło się na kierunku polskiej polityki. Według *Polskiej idei imperialnej* Polacy mieli być jedną z sił inicjatywnych przemian porządku światowego, co oznaczałoby zaangażowanie militarne i polityczne. Wydaje się jednak, że Polacy przyjęli wówczas za swoje główne zadanie obronę istniejącego status quo uważając, że najlepszym wyjściem dla Państwa Polskiego będzie próba utrzymania terytorium przy założeniu, że wszelkie możliwe rewizje terytorialne możliwe były tylko w momencie powstawania państwa. To podejście typowo statyczne jest szkodliwe dla państwa, ponieważ cechuje się bagatelizowaniem wszelkich wymogów otoczenia.

Plusem z perspektywy politycznej było oficjalne popieranie przez autorów *Polskiej idei imperialnej* linii politycznej sanacji. Liczyli na to, że uda im się wywrzeć wpływ na sfery rządzące, jednak w praktyce taka relacja nie była możliwa – legitymizowali oni tylko obóz piłsudczyków w oczach społeczeństwa, zaliczając się do jednej z grup, która partycypowała w szeroko rozumianej koalicji dla dobra państwa. Wielość grup obecnych w tym obozie skutecznie marginalizowała ich wpływy. Wydaje się, że ich program byłby odpowiedni w momencie powstawania Państwa Polskiego ze względu na ówczesną niestalość środowiska międzynarodowego. W tych warunkach bardzo łatwo można było dokonać zmiany granic skutkującej zmianą polityczno-potencjalową. Co więcej, późniejszy okres spokoju pozwoliłby na przystosowanie rzeczywistości do nowych wymogów sytuacyjnych. W związku z powyższym, przy braku zmiany w myśleniu politycznym elit i społeczeństwa, polska polityka zagraniczna nie mogła być kreowana z perspektywy *Polskiej idei imperialnej*, co odbiło się na losach Polski w 1939 r. i później.

mogłoby zapobiec upadkowi państwa w 1795 r. (Kalinka, 1881; Szujski, 1991; Bobrzyński, 1879).

Literatura

- Ambrożek, M., 2016, *Idea imperialna Adolfa Bocheńskiego* [w:] *Filozofia-polityka-integracja*. Prace KNHD.
- Antoszewski, A., Herbut, R. (red.), 1999, *Leksykon politologii*, Wyd. Atlas, Wrocław.
- Bobrzyński, M., 1879, *Dzieje Polski w zarysie*, Gebethner i Wolff, Warszawa.
- Bocheński, A., 2008, *Granice relatywizmu politycznego*, [w:] *Zamiary, przestrogi, nadzieje. „Bunt Młodych”, „Polityka” 1931-1939. Wybór publicystyki*, R. Habielski, J. Jaruzelski, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2008.
- Bocheński, A., 1928, *Ustrój a racja stanu*, Księgarnia Polska Bernarda Połonieckiego, Lwów.
- Bocheński, A., 1937, *Między Niemcami a Rosją*, Ośrodek Myśli Politycznej, Warszawa.
- Bocheński, A., 1947, *Koniunktury geopolityczne w dziejach upadku Polski*, [w:] *Dzieje głupoty w Polsce. Pamflety dziejopisarskie*, Czytelnik, Warszawa.
- Cat-Mackiewicz, S., 2012, *Historia Polski od 11 listopada 1918 r. do 17 września 1939 r.*, Wyd. Puls, Kraków.
- Chynczewska-Hennel, T., 1993, *Rzeczpospolita w oczach cudzoziemców*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Domke, R., 2010, *Położenie geopolityczne Rzeczypospolitej w latach 1918-1939 oraz 1989-2009. Próba porównania*, Przegląd Geopolityczny, 2, s. 143-152.
- Ekes, J., 2008, *Polska – Rosja – Europa*, Pressje, Kraków.
- Głębocki, H., 2000, *Fatalna sprawa. Kwestia polska w rosyjskiej myśli politycznej w latach 1856-1866*, Arcana, Kraków.
- Halecki, O., Sobieski, W., Krajewski, J., Konopczyński, W., 1923, *Historia polityczna Polski Cz. II od R. 1506 do R. 1775*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków.
- Jasienica, P., 1967, *Rzeczpospolita Obojga Narodów*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- Jędruszczak, H., Jędruszczak, H., 1970, *Ostatnie lata Drugiej Rzeczypospolitej (1935-1939)*, Książka i Wiedza, Warszawa.
- Kalinka, W., 1881, *Sejm Czteroletni*, Wyd. Seyfarth i Czajkowski, Lwów.
- Kant, I., 1995, *O wiecznym pokoju*, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Kaszuba, E., 2004, *System propagandy państwowej obozu rządzącego w Polsce w latach 1926–1939*, Wyd. Adam Marszałek, Toruń.
- Kjellen, R., 2015, *Der Staat als Lebensform*, K. Vowinckel, Berlin-Grunewald.
- Knyspel-Kopeć, R., 2013, *Miejsce Polski w układzie europejskim kształtującym się w wyniku pierwszej wojny światowej w świetle czasopisma "Przegląd Narodowy" (1919-1921)*, Przegląd Geopolityczny, 6, s. 89-96.
- Konopczyński, W., 1936, *Dzieje Polski nowożytnej*, t. 1, IW Pax, Warszawa.
- Lewandowski, A., Wojdyło, W., Radomski, G., (red.), 2013, *Rosja w polskiej myśli politycznej XX–XXI wieku*, Wyd. Naukowe UMK, Toruń.
- Lewandowski, E., 2008, *Charakter narodu Polaków i innych*, Muza SA, Warszawa.

Ambrożek, M., 2018, Geopolityczne i polityczne przesłanki „Polskiej Idei Imperialnej”, Przegląd Geopolityczny, 23, s. 39-54.

- Łepkowski, T., 1973, *Słownik historii Polski*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Matuszewski, I., 1952, *Wybór pism*, Instytut Józefa Piłsudskiego, Nowy Jork.
- Mirowicz, R., 1988, *Edward Rydz-Śmigły. Działalność wojskowa i polityczna*. Warszawa.
- Moczulski, L., 1999, *Geopolityka. Potęga w czasie i przestrzeni*, Bellona, Warszawa.
- Moczulski, L., *Wojna polska*, Bellona, Warszawa 2009.
- Muszyński, W. J., 2000, *W walce o Wielką Polskę. Propaganda zaplecza politycznego Narodowych Sił Zbrojnych (1939 – 1945)*, OW Rekonkwista i Wyd. Rachocki i Ska, Biała Podlaska-Warszawa.
- Nowak, A., 2016, *Kto powiedział, że Moskale to są bracia nas, Lechiton*, Wydawnictwo Literackie, Warszawa.
- Paruch, W., Trembicka, K., 1996, *Typologia systemów bezpieczeństwa w XIX i XX wieku*, Wydawnictwo UMCS, Lublin.
- Piskozub, A., Kozłowski, A., Knoch, M., 2009, *Zmarnowana szansa wyzwolenia całego terytorium dawnej Rzeczypospolitej u schyłku pierwszej wojny światowej*, Przegląd Geopolityczny, 1, s. 133-160.
- Platon, *Państwo*, 2006, Wyd. Antyk, Kęty.
- Polska idea imperialna*, 1938, Wyd. Polityka, Warszawa.
- Smoleński, J., 2014, *Questions concerning the political geography of Poland*, [w:] W. Wilczyński (red.), *A Source Book of the Polish Classical Geography*, Dehon, Kraków, s. 87-99.
- Szeremietiew, R., 2015, *Siła złego. Niemcy – Polska – Rosja*, Wyd. Rytm, Warszawa.
- Szubański, R., 1994, *Plan operacyjny „Wschód”*, Wydawnictwo ZP, Warszawa.
- Szujski, J., 1991, *O fałszywej historii jako mistrzyni fałszywej polityki*, Armoryka, Warszawa.
- Tomczyk, R., 2007, *O idei mocarstwowej w Polsce międzywojennej* [w:] *Res Humana*, nr 6.
- Tomczyk, R., 2008, *Mysł Mocarstwowa. Z dziejów młodego pokolenia II Rzeczypospolitej*, Print Group, Szczecin.
- Wilczyński, P. L., 2006, *Wybrane koncepcje państwa we współczesnej myśli politycznej*, (w:) Trzcíński K. (red.) *Państwo w świecie współczesnym*, ASPRA-JR, Warszawa, s. 81-96.
- Wilczyński, W. J., 2014, *Geografia i metageografia ziem dawnej Sarmacji*, Przegląd Geopolityczny, 9, s. 9-30.

The geopolitical and political premises of the "Polish imperial idea"

The manifesto titled "The Polish imperial idea" describes the postulates of Polish conservative circles in relation to the Polish foreign policy of the late Interbellum period. The international situation was then unfavorable for Poland, which was a state bordered by two totalitarian powers, displaying the expansionist character. It required the political response guaranteeing the very existence of the state and preservation of the possession. The term "imperialism" was to denote the defense of independence itself. Equalizing it with the will to expand is against the adopted hierarchy of goals. The condition for the creation of the imperial spirit was the earlier guarantee of living conditions, which - according to the creators of the manifesto - were in danger. They described only the creation of the foundations of the state, not the principle of its operation in the future. This manifesto is discussed from two perspectives: geopolitical and political. In the geopolitical perspective, the conformity of foreign policy postulated by the authors of the manifesto with geopolitical premises was examined. Political analysis, in turn, aimed at critically evaluating the political proposals of the authors of the manifesto.

Key words: political thought, geopolitics, imperialism, „Polish imperial idea”, political science.